

de mos

Jaargang 27
Januari 2011

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

1

NIDI

Inhoud

- 1 Vier toekomstscenario's voor de multi-etnische samenleving
- 2 Aantal migratiehuwelijken in 2009 licht gestegen
- 4 Recordaantal 40-jarige bruijloften
- 5 Bijna een op de tien levendgeborenen heeft alleenstaande moeder
- 6 Ruim helft Poolse immigranten vertrekt weer uit Nederland
- 6 Boemerangkinderen

Foto: www.michielb.nl

Vier toekomstscenario's voor de multi-etnische samenleving

GEORGE GROENWOLD EN JOOP DE BEER

Uitgaande van veronderstellingen over de economische ontwikkeling in Nederland, de rol van de overheid en de aard van het migratie- en inburgeringsbeleid heeft het NIDI vier scenario's van de toekomst van multi-etnisch Nederland opgesteld. Naast de getalsmatige ontwikkeling beschrijven de vier scenario's mogelijke gedragsreacties van verschillende groepen en spanningen die daardoor kunnen ontstaan in een multi-etnische samenleving.

Het NIDI heeft toekomstscenario's opgesteld voor verschillende groepen allochtonen over de periode 2010-2040. Er zijn vier scenario's ontwikkeld op basis van uiteenlopende veronderstellingen over de toekomstige economische ontwikkeling, de rol van de overheid, de aard van het migratie- en inburgeringsbeleid en de gedragsreacties hierop. Voor elk scenario is het toekomstige aantal allochtonen bepaald uit Turkije, Marokko, Suriname en de Antillen (de 'traditionele' vier grote allochtone groepen), uit de nieuwe EU-lidstaten in Midden- en Oost-Europa (MOE-landen: Estland, Letland, Litouwen, Polen, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Hongarije, Roemenië en Bulgarije), en uit China (een opkomende groep). Daarnaast beschrijven de scenario's mogelijke toekomstige ontwikkelingen in de inburgering van verschillende groepen en mogelijke spanningen die dat zal opleveren in een multi-etnische samenleving.

Uitgangspunten

Uitgangspunt voor het ontwikkelen van de scenario's zijn de vier langetermijnsce- nario's (2002-2040) die enkele jaren geleden door de planbureaus en het CBS zijn ontwikkeld, te weten: Global Economy, Strong Europe, Transatlantic Markets en Regional Communities. Elk scenario gaat uit van andere veronderstellingen over de aard van de economische ontwikkeling (internationale oriëntatie met relatief hoge economische groeiverwachting versus nationale oriëntatie met relatief lage economische groeiverwachting) en de rol van de overheid (veel versus weinig stu- ring). Uit deze vier scenario's kozen wij de twee scenario's die de laagste en hoog-

Foto: Wim de Jonge

demodata

AANTAL MIGRATIEHUWELIJKEN IN 2009 LICHT GESTEGEN

In 2009 zijn in Nederland 30.000 allochtonen getrouwd. Bij negen procent van deze huwelijken kwam de partner naar Nederland om te trouwen. Onder allochtonen van Turkse en Marokkaanse herkomst ligt dat aandeel veel hoger. Het totale aantal migratiehuwelijken was 2.800, 400 meer dan in 2008. In 2009 trouwden zes procent meer mensen van niet-Nederlandse herkomst dan in 2008. Vooral het aantal niet-westerse allochtonen dat in het huwelijk trad is toegenomen. Dit hangt samen met de groei van het aantal 20- tot 30-jarigen in deze groep, vooral van de tweede generatie. Bijna vier op de tien huwende allochtonen waren van Turkse, Marokkaanse of Surinaamse herkomst. Het aantal huwelijken met een partner die speciaal daarvoor uit het land van herkomst is gekomen, is in 2009 met 2.800 veel lager dan in het begin van deze eeuw. In 2001 waren er nog 6.200 migratiehuwelijken. Na een aantal jaren van daling neemt het aantal migratiehuwelijken sinds 2008 weer licht toe. Het aandeel migratiehuwelijken is met 28 procent het hoogst bij Turkse allochtonen van de eerste generatie. De tweede generatie, in Nederland geboren, sluit minder vaak een migratiehuwelijk. Bij de Turkse herkomstgroep van de tweede generatie lag dat aandeel in 2009 op 17 procent, iets hoger dan het jaar ervoor (13 procent). Bij de huwende Marokkanen was het aandeel migratiehuwelijken onder de tweede generatie met negen procent veel lager. Bij de eerste generatie was het 22 procent. (CBS)

ste verwachtingen hebben met betrekking tot bevolkingsgroei. Dat blijken de Regional Communities en Global Economy scenario's te zijn. In het Regional Communities scenario wordt uitgegaan van een sterk nationale oriëntatie, een lage economische groei en een sterk sturende overheid. In dit scenario zijn de immigratie en de bevolkingsgroei laag. In het Global Economy scenario groeit de economie sterk, is er een grote vraag naar arbeid en treedt de overheid terug. In dit scenario zijn de immigratie en de bevolkingsgroei hoog. De scenario's zijn enkele jaren geleden opgesteld. Inmiddels is gebleken dat de werkelijke bevolkingsgroei zich vanaf 2002 inderdaad tussen de voorspelde waarden van deze twee scenario's heeft ontwikkeld.

Echter, deze economische scenario's bevatten geen gedetailleerde veronderstellingen over toekomstige ontwikkelingen van de migratie en de inburgering. Daarom zijn de twee gekozen scenario's aangevuld met veronderstellingen over migratie- en inburgeringsbeleid. Voor het Regional Communities scenario, dat een naar binnen gerichte samenleving schetst, is verondersteld dat er een relatief streng migratie- en inburgeringsbeleid zal gelden. Voor het Global Economy scenario, dat een open en internationaal georiënteerde samenleving schetst, is een liberaal migratie- en inburgeringsbeleid verondersteld, met veel minder regels maar ook minder voorzieningen voor immigranten. Omdat effecten van migratie- en inburgeringsbeleid mede afhangen van gedragsreacties van zowel autochtonen als allochtonen op het beleid, zijn ook nog veronderstellingen opgenomen over het acculturatiegedrag van beide groepen.

De houding van autochtonen komt tot uitdrukking in de mate van strengheid van het migratie- en inburgeringsbeleid. Die geeft immers aan hoe autochtonen aankijken tegen de instroom van immigranten en in welke mate autochtonen bereid zijn om de normen, waarden en gewoonten van allochtonen te accepteren. De acceptatie van autochtonen ten aanzien van de instroom van immigranten en hun culturele erfgoed is in het Glo-

bal Economy scenario dan ook veel groter dan in het Regional Communities scenario.

Het acculturatiegedrag van allochtonen wordt zowel beïnvloed door de wijze waarop autochtonen aankijken tegen de instroom van nieuwe immigranten als door de mate waarin allochtonen bereid zijn om de normen, waarden en gewoonten van autochtone Nederlanders over te nemen en de mate waarin zij vast willen houden aan normen, waarden en gewoonten van de eigen etnische groep. Het acculturatiemodel van Berry helpt om gedragsreacties van allochtonen te classificeren. Berry onderscheidt vier typen van gedrag: integratie, assimilatie, separatie en marginalisatie.

Migranten met een integratiestijl laten hun gedrag inspireren door de normen, waarden en gewoonten van zowel de eigen etnische groep als van autochtonen. Migranten met een assimilatiestijl richten zich volledig op die van autochtonen, terwijl van een separatiestijl wordt gesproken als het gedrag volledig wordt geïnspireerd door het culturele erfgoed van de etnische groep. Migranten met een marginalisatiestijl herkennen zich niet meer in de normen, waarden en gewoonten van de eigen etnische groep, maar ook niet in die van autochtonen. Tussen allochtone groepen bestaan verschillen wat betreft verdeling van groepsleden over deze vier gedragstijlen.

Door nu de Global Economy en Regional Community scenario's uit te breiden met veronderstellingen over de aard van het migratie- en inburgeringsbeleid en over het acculturatiegedrag van allochtonen kwamen vier nieuwe scenario's tot stand: Expat-scenario, LAT-scenario, Appèl-scenario en Regie-scenario. De eerste twee scenario's zijn gebaseerd op het Global Economy scenario, de laatste twee op het Regional Community scenario.

Vier nieuwe toekomstscenario's

Expat

Het Expat-scenario beschrijft een toekomst met een open, internationaal georiënteerde economie

met hoge economische groei en arbeidsvraag. De vergrijzing leidt tot krapte op de arbeidsmarkt. De EU wordt uitgebreid met Turkije. De acceptatiebereidheid onder autochtonen is relatief hoog en dit komt tot uitdrukking in het migratiebeleid (vrije toegang) en het inburgeringsbeleid (passief vrijblijvend). De overheid beperkt zich tot kerntaken. In dit scenario overheerst bij allochtonen een separatiestijl omdat de ontvangende partij (autochtonen) niet of nauwelijks aangeeft dat nieuwkomers zich op enigerlei wijze zouden moeten aanpassen aan hun nieuwe leefomgeving. Gevolg is dat etnische groepen en autochtonen naast elkaar, maar min of meer langs elkaar heen, leven. In dit scenario is de verwachting bij autochtonen dat immigranten na verloop van tijd toch weer vertrekken en dat nieuwe immigranten hun plaats gaan innemen.

LAT

Het *LAT (Living Apart Together)*-scenario speelt in eenzelfde economische context. Hoewel de rol van de overheid ook in dit scenario nog beperkt is, is zij wel actiever op het terrein van migratie en inburgering. Autochtonen gaan ook vaker uit van het feit dat een deel van de immigranten wel eens lang of permanent in Nederland zou kunnen gaan verblijven. De acceptatiebereidheid van autochtonen is nog relatief hoog, maar het migratiebeleid is selectief met betrekking tot wie wel en wie niet toegang krijgt tot Nederland en het inburgeringsbeleid is faciliterend. Dat wil zeggen dat het beleid is gericht op het creëren van voorzieningen zoals taalcursussen en interculturele ontmoetingscentra, maar dat er geen druk op allochtonen en autochtonen wordt uitgeoefend om er gebruik van te maken. De verwachting is dat relatief veel allochtonen een integratiestijl zullen verkieszen. De eigen cultuur kan worden gecultiveerd vanwege de relatief hoge acceptatiebereidheid onder autochtonen, waarbij diezelfde tolerantie onder autochtonen ertoe bijdraagt dat relatief meer allochtonen, en vooral hun in Nederland geboren kinderen, Nederlandse normen, waarden en gewoonten gaan overnemen. Verschillende etnische groepen leven in dit scenario naast elkaar en er is veelal sprake van een balans tussen cultuurbehoud en aanpassing. Het credo is naast elkaar en met elkaar leven.

Appèl

Het *Appèl*-scenario speelt in een totaal andere economische en maatschappelijke context. De verwachte economische groei is laag met een nationale gerichtheid. Turkije wordt geen EU-lid. De arbeidsvraag is relatief laag en eventuele arbeidsmarktcraptes moet bij voorkeur worden opgelost door onder de in Nederland woonachtige bevolking te rekruteren. Het overheidsapparaat is relatief groot en treedt sterk sturend op. De acceptatiebereidheid onder autochtonen is lager dan in de bovenstaande scenario's: het migratiebeleid is selectief en migranten worden actief begeleid om in te burgeren. De lage economische groei leidt tot een relatief hoge werkloosheid, waarbij allochtonen het zwaarst worden getroffen en in hogere mate het risico lopen om in sociaal isolement te geraken. Dat komt doordat de groepssolidariteit onder allochtonen sterk op de proef wordt gesteld

Foto: Wim de Jonge

wanneer het economisch minder gaat. Het risico wordt nog versterkt door de lagere acceptatiebereidheid onder autochtonen. Dat kan er toe leiden dat een groeiend aantal allochtonen zich steeds minder met de eigen etnische groep maar ook niet met autochtone Nederlanders kan identificeren. Deze mensen marginaliseren doordat ze het gevoel van verbondenheid met sociale groepen in de directe leefomgeving verliezen.

Regie

Het *Regie*-scenario speelt zich in dezelfde economische en politieke context af als het Appèl-

Alle allochtone hoofdgroepen in Nederland in 2009 en verwachte aantallen in 2040 volgens de lage (Appèl-scenario) en hoge (LAT-scenario) schatting

	2009	2040	
		Appèl-scenario	LAT-scenario
aantallen (x 1.000)			
Europa			
MOE-landen	115	346	749
Overige EU-landen	752	766	974
Turkije	378	411	741
Overig Europa	155	225	218
Azië			
China	50	126	386
Indonesië	385	296	311
Overig Azië	292	522	649
Marokko	340	400	514
Suriname	338	297	399
Nederlandse Antillen en Aruba	135	133	265
Rest van de wereld	348	556	984
Totaal	3.288	4.077	6.189
waarvan niet-westerse landen	1.809	2.338	3.686
percentages			
Totaal percentage allochtonen	19,9	23,3	35,4
met EU-landen afkomst	5,3	6,4	14,1
met MOE-landen afkomst	0,7	2,0	4,3
met niet-westerse landen afkomst	11,0	13,4	21,1

Foto: Wim de Jonge

demodata

RECORDAANTAL 40-JARIGE BRUILOFTEN

In 2010 bereikte het aantal echtparen dat hun 40-jarige bruiloft vierde een hoogtepunt. Dit hangt vooral samen met de piek in huwelijken rond 1970. Ook de gestegen levensverwachting zorgt ervoor dat paren langer bij elkaar blijven. In 2010 vierden ongeveer 73.000 paren hun 40-jarig huwelijksjubileum. Dit record zal de komende jaren niet meer worden overtroffen. Het aantal jubilea vanwege een 40-, 50, 60- en 70-jarig huwelijk is de afgelopen tien jaar fors toegenomen. Daarentegen zijn er minder 12,5- en 25-jarige jubilea. In totaal telt Nederland nu ongeveer 770.000 paren die 40 jaar of langer gehuwd zijn. Dit aantal is in tien jaar tijd met 40 procent toegenomen. Ongeveer 230.000 paren zijn minstens 50 jaar getrouwd en circa 25.000 minstens 60 jaar. Het aantal huwelijksjubilea houdt uiteraard nauw verband met het aantal in het verleden gesloten huwelijken. Een historisch record werd gevestigd in 1970, toen bijna 124.000 paren in het huwelijk traden. Dit verklaart de huidige piek in 40-jarige huwelijksjubilea. In 1985 was het aantal huwelijken fors lager, wat de daling van het aantal zilveren bruiloften verklaart. Ook de gestegen levensverwachting draagt bij aan de stijging van het aantal langdurige huwelijken. Dit geldt vooral voor de levensverwachting van mannen, die doorgaans iets ouder zijn dan hun partner en iets eerder overlijden. Na 1975 heeft de levensverwachting van mannen zich relatief gunstig ontwikkeld. Op 50-jarige leeftijd is hun levensverwachting nu nog bijna vier jaar lager dan die van vrouwen, maar de kloof tussen de seksen is de laatste jaren wel aanzienlijk verkleind. (CBS)

scenario, maar de acceptatiebereidheid en tolerantie onder autochtonen is in dit scenario op een dieptepunt aangekomen. Dat uit zich onder meer in het tot stand komen van een zeer restrictief migratiebeleid en een directief inburgeringsbeleid. Autochtonen verlangen van allochtonen dat zij assimileren of vertrekken. In dit scenario is geen plaats voor normen, waarden en gewoonten die afwijken van die van de autochtone bevolking. Niet willen assimileren impliceert migreren.

Groeiende aantallen allochtonen

De tabel op pag. 3 toont de aantallen allochtonen in 2009 en 2040. Voor de overzichtelijkheid vermelden we in deze tabel slechts de scenario's met de laagste en hoogste aantallen. De tabel laat zien dat ook in het scenario met de laagste aantallen (het Appèl-scenario) het aantal MOE-landers en het aantal Chinezen nog flink zal toenemen. De Turkse en Marokkaanse gemeenschappen zijn nu nagenoeg even groot, maar als Turkije EU-

Foto: Wim de Jonge

lid wordt (in het LAT-scenario) zal de Turkse gemeenschap naar verwachting op termijn aanzienlijk groter worden dan de Marokkaanse gemeenschap. Het allochtone bevolkingsdeel zal voor een steeds groter deel uit tweede generatie allochtonen bestaan, dat wil zeggen kinderen die in Nederland zijn geboren uit ouders die in het verleden immigrerden. De tweede generatie is over het algemeen beter geïntegreerd in de samenleving dan hun ouders. In het LAT-scenario zal ongeveer 60 procent van de Turken en Marokkanen uit de tweede generatie bestaan.

Op dit moment wonen in Nederland 3,3 miljoen allochtonen. Dat is 20 procent van de Nederlandse bevolking. Iets meer dan de helft bestaat uit niet-westerse allochtonen. Volgens het Appèl-scenario zal het aantal niet-westerse allochtonen nog wel toenemen, maar hun aandeel in de bevolking groeit niet heel sterk. Volgens het LAT-scenario zal het aantal allochtonen tot 2040 verdubbelen. In 2040 heeft dan één op de drie inwoners van Nederland een allochtone afkomst.

Spanningsvelden

In alle scenario's kunnen spanningen optreden tussen autochtonen en allochtonen, en tussen allochtonen onderling. Echter, de mate waarin spanningen optreden kan uiteenlopen.

In het Expat-scenario gelden de Nederlandse normen, waarden en gewoonten niet als rolmodel voor allochtonen waardoor er geen gevoelde noodzaak is bij allochtonen om zich daar op termijn naar te richten. Het gevolg kan echter zijn dat groepen langs elkaar heen leven en niet investeren in de kwaliteit van samenleven en de omgang met elkaar. Afhankelijk van de culturele en religieuze mix in wijken en buurten kunnen dan allerlei bronnen van spanningen ontstaan. Dus niet alleen spanningen tussen autochtonen en allochtonen, maar ook tussen allochtonen onderling.

We verwachten de minste spanningen in het LAT-scenario omdat de samenleving er in dat scenario vanuit gaat dat verschillende etnische groepen als aparte maar volwaardige groepen naast autochtonen leven. De autochtonen oefenen geen noemenswaardige druk uit op migrantengemeenschappen om zich aan te passen aan de Nederlandse samenleving. Er worden wel faciliteiten gecreëerd waardoor de migrantengemeenschap en autochtonen beter met elkaar in contact kunnen treden: stimuleren van taal- en cultuurcursussen, multiculturele ontmoetingscentra, periodieke multiculturele festiviteiten. De insteek is om verschillen te overbruggen, om met elkaar in voorspoed te leven.

In het Regie-scenario stelt de overheid zich heel duidelijk op het standpunt dat allochtone groepen zich moeten richten naar de normen, waarden en gewoonten van autochtone Nederlanders. In dit scenario verdwijnt bijvoorbeeld het multiculturele zenderaanbod op de kabel-tv/radio. Dit betekent ook dat in wijken en buurten geen plaats is voor uitingen van cultuurvreemde normen, waarden en gewoonten. Een dergelijke assimilatiebenadering kan echter een bron van flinke spanningen zijn omdat aan culturele en religieuze diversiteit een negatieve lading wordt

Foto: Wim de Jonge

Foto: Wim de Jonge

gegeven. Dat kan er bij allochtonen, vooral bij de tweede generatie, toe leiden dat een gevoel van culturele en cognitieve dissonantie ontstaat. Dat gebeurt als in de opvoeding thuis de waarden en normen van de etnische groep en religie centraal staan terwijl buitenshuis wordt verwacht dat de waarden en normen van de autochtone bevolking het gedrag moeten sturen. Dit kan leiden tot vervreemding van de eigen of van de autochtone cultuur, of van beide. Het is niet onwaarschijnlijk dat zo'n gevoel van er-eigenlijk-niet-bij-horen aanleiding geeft tot verzet.

Tot slot

Het volgen en succesvol voltooien van een inburgeringscursus betekent slechts dat aan een belangrijke *noodzakelijke voorwaarde* voor integratie in de Nederlandse samenleving is voldaan. Immers, om succesvol te integreren is het noodzakelijk dat nieuwkomers eerst goed bekend raken met bestaande omgangsregels, de rechten en plichten van burgers, wat er van alle burgers wordt verwacht, en hoe de samenleving functioneert. Echter, van feitelijke integratie kan pas sprake zijn als ook aan zekere *voldoende voorwaarden* is voldaan, zoals het aanwezig zijn van een zekere acceptatiebereidheid onder autochtonen om met nieuwkomers te willen samenleven. Immers, de succesvolle integratie van goed geïntegreerde immigranten hangt af van de mate waarin autochtonen de aanwezigheid van immigranten in hun leefomgeving accepteren. Is die acceptatie in brede lagen van de bevolking laag, dan kan bij allochtonen en hun in Nederland geboren kinderen nooit een gevoel van ik-hoor-erbij groeien. Dan ontwikkelt zich een multi-etnische samenleving waarin alleen naast elkaar maar niet met elkaar wordt geleefd.

Het huidige inburgeringsbeleid en de vormgeving ervan in de praktijk blijkt eigenlijk uitsluitend op allochtonen gericht te zijn. Opvattingen en gedrag van autochtonen ten aanzien van allochtonen figureren slechts in de marge van de uitgangspunten van het beleid. Uitgangspunten zijn dat van de autochtone bevolking wordt verwacht dat er respect wordt opgebracht voor het culturele

erfgoed van allochtonen, en dat racistische en discriminatoire onderbuikgevoelens moeten worden onderdrukt. Er wordt echter niet echt actief en openlijk beleid gevoerd om ervoor te zorgen dat deze uitgangspunten realistisch zijn. Het inburgeringsbeleid is *de facto* eerder assimilatiebeleid dan acculturatiebeleid. Met andere woorden, veel autochtone burgers krijgen nieuwe burens uit een andere cultuur, maar weten niet goed wat de beste strategie is om een goede verstandhouding met allochtone burens op te bouwen.

Nederlandse diplomaten en expats uit het Nederlandse bedrijfsleven worden professioneel voorbereid op leven en werken in de meest uiteenlopende culturen in de wereld. Dat alles om de Nederlandse belangen zo goed mogelijk te kunnen behartigen en ervoor te zorgen dat Nederlanders goede relaties hebben met bevolkingsgroepen over de landsgrenzen. Het is dan verwonderlijk om te constateren dat de autochtoon die als laatste der Mohikanen nog woont in een zwarte achterstandswijk eigenlijk nog steeds niet goed is voorbereid op het leven met allochtone burens. Autochtonen in eigen land zijn minder goed voorbereid op het omgaan met mensen uit andere culturen dan autochtonen die in het buitenland leven. Een deel van het inburgeringsbeleid zou zich kunnen richten op het met elkaar in contact brengen van autochtonen en allochtonen, in het bijzonder in wijken met hoge concentraties allochtonen. Mogelijk kunnen daarbij kennis en inzichten worden ingezet, opgedaan met het voorbereiden van expats die in harmonie moeten leven met mensen uit andere culturen. Integratie is immers tweerichtingsverkeer: immigranten passen zich aan om in een nieuwe leefomgeving goed te kunnen functioneren, terwijl autochtonen actief wegen zoeken om nieuwkomers in hun gemeenschap op te nemen. Veel autochtonen weten echter nog steeds niet goed waarom het belangrijk, interessant en prettig is om op de koffie te kunnen gaan bij de allochtone buurman, en hoe je zoiets aanpakt. Via het inburgeringsbeleid zou hier iets aan kunnen worden gedaan.

Spanningen tussen etnische groepen zijn van alle tijden en komen overal ter wereld voor. De ge-

demodata

BIJNA EEN OP DE TIEN LEVENDGEBORENEN HEEFT ALLEENSTAANDE MOEDER

In 2009 had bijna één op de tien levendgeborenen een alleenstaande moeder. Negen op de tien kinderen werden geboren bij een samenwonend paar. Van de 185.000 levendgeborenen in 2009 hadden er vier op de tien een moeder die niet gehuwd is. Vooral eerstgeborenen hebben vaak een niet-gehuwde moeder. Vier op de tien hebben een moeder die niet gehuwd samenwoont en bij bijna één op de tien is de moeder alleenstaand. Bij een tweede en volgend kind is de moeder vaker gehuwd. In Flevoland, Zuid-Holland en Noord-Holland was het aandeel levendgeborenen dat een alleenstaande moeder heeft het hoogst. In deze provincies liggen een aantal grote steden zoals Amsterdam, Rotterdam en Almere. In die steden wonen relatief veel mensen van Antilliaanse, Arubaanse en/of Surinaamse herkomst. Eenoudergezinnen komen vaker voor bij deze bevolkingsgroepen. In Zeeland, Overijssel en Gelderland was het aandeel dat een gehuwd samenwonende moeder heeft juist het laagst. (CBS)

**RUIM HELFT POOLSE IMMIGRANTEN VERTREKT
WEER UIT NEDERLAND**

In 2009 vestigden zich 13.000 Polen in Nederland, 1.000 minder dan in 2008. De meesten vertrekken na verloop van tijd weer. De immigratie van Polen is de laatste jaren sterk gestegen, vooral na de toetreding tot de Europese Unie in mei 2004. Van de Polen die sinds 2000 naar Nederland kwamen is inmiddels bijna 60 procent weer vertrokken. Het feit dat Polen lid is van de EU speelt in deze ontwikkeling een belangrijke rol. (CBS)

schiedenis laat zien dat, net als in een partnerrelatie en in gezinnen, harmonieus multi-etnisch samenleven verre van vanzelfsprekend is en dat er hard moet worden gewerkt om de relatie in goede banen te leiden. Het tijdig identificeren en bespreekbaar maken van mogelijke knelpunten en het bedenken van oplossingen is een noodzakelijke voorwaarde voor een goede kwaliteit van multi-etnisch samenleven.

Dit artikel is gebaseerd op:

Groenewold, G. en J. de Beer (2010), *Scenariostudie ontwikkeling multi-etnische samenleving tot 2040, met bijzondere aandacht voor MOE-landers*, Deelrapport 1: Traject 'Prognoses'. <http://www.nidi.knaw.nl/content/nidi/output/2010/nidi-2010-sms-scenariostudie.pdf>

Noot:

Genoemd rapport is geproduceerd in het kader van een project van het directoraat-generaal Wonen Wijken en Integratie over toekomstscenario's voor multi-etnisch Nederland. Meningen en opvattingen in dit artikel en het onderzoeksrapport zijn die van de auteurs en niet noodzakelijkerwijs die van het ministerie. Naast deze studie werd een tweede uitgevoerd, te weten: Ommeren, M. van, B. Frouws en B. Dekker (2009), *What if? Vier scenario's voor de toekomst van de multi-etnische samenleving in Nederland*. Deelrapport 2: Traject 'What-if'. VROM/WWI – Zoetermeer: Research voor Beleid.

<http://www.research.nl/files/rvb/reportcenter/rapporten/B3660/B3660whatifvierscenariosvoordetoekomstdef.pdf>

Drs. W.G.F. Groenewold en **drs. J.A.A. de Beer**, NIDI. E-mail: groenewold@nidi.nl